

DIRECTORI SOBRE L'ATENCIÓ PASTORAL EN LES EXÈQUIES

Introducció

L'atenció pastoral en les exèquies ha estat objecte de reflexió i diàleg en el Consell Presbiteral amb la voluntat d'elaborar unes orientacions d'actuació que ajudin a millorar la cura pastoral en les exèquies subratllant la seva dimensió evangelitzadora i catequètica, el seu sentit pasqual i la participació en el dol de les famílies a les quals volem acompanyar des de la fe i l'esperança. Amb aquesta finalitat hem elaborat aquest document que consta de dues parts: Orientacions pastorals i Orientacions litúrgiques i vol ser un complement del que s'assenyala en el Ritual d'Exèquies¹, que cal tenir en compte tant en el que fa referència al contingut teològic i litúrgic com a les diverses possibilitats d'utilització segons les circumstàncies concretes i les oportunes adaptacions previstes en el propi Ritual, tot vetllant que no quedi compromesa la veracitat del ritu litúrgic i l'expressió de la fe de l'Església.

ORIENTACIONS PASTORALS

1. Les exèquies cristianes

Recordem que l'atenció pastoral al difunt i a la seva família i a la celebració religiosa és un dret dels batejats i un deure de l'Església². Correspon a la pròpia Església establir els criteris per aquesta atenció pastoral i religiosa i especialment la preparació de la celebració exequial que, sempre que sigui possible, es farà en diàleg amb els familiars del difunt o amb persones properes a ell. Aquesta preparació resultarà molt més reeixida si durant la malaltia la Parròquia ha pogut estar a prop del malalt i dels seus familiars, donant-los-hi suport i facilitant la recepció

---

¹ Ritual de les Exèquies, aprovat pels bisbes de les diòcesis de parla catalana i confirmat per la Congregació per el Culte diví (Prot. 2127/71).

² Cf. CDC, cc. 1176.1; 1183-1185.

dels sacraments propis d'aquest moment: Unció del Malalts³, Reconciliació i Eucaristia (Viàtic⁴).

Quan el diàleg de la Parròquia amb la família no sigui possible, la Funerària comunicarà als familiars del difunt la normativa existent i farà arribar a la Parròquia les dades referents al difunt i als seus familiars.

2. El lloc de les exèquies

El lloc propi de la celebració cristiana de la mort és l'església parroquial⁵. És el lloc on la celebració té tot el sentit. És el lloc de la comunitat que acompanya el difunt i la família. A l'església parroquial va començar la vida cristiana pel baptisme; allí va rebre els altres sacraments... Per això és des d'allí que la comunitat l'encomana a l'Església del cel. No obstant, quan la família ho sol·liciti per motius diversos, la cerimònia religiosa es pot celebrar al oratori o capella del tanatori⁶.

Tant en un lloc com en un altre, cal assegurar que es faci dignament i d'acord amb la normativa litúrgica.

3. La celebració de les exèquies

El responsable de la celebració exequial, tant si es fa en l'església com si es fa en la capella del tanatori, és el rector de la seva parròquia o dels seus familiars més directes. A ell, li correspon presidir la celebració o encomanar-la a un altre prevere o diaca, generalment de la mateixa població o de l'Arxiprestat.

4. L'íter que cal seguir per part de la Funerària

a/ Els familiars del difunt comunicaran a la Funerària quin tipus de celebració desitgen.

---

³ Cf. CDC, cc. 844. 2-3; 998-1007.

⁴ Cf. CDC, cc. 530; 566.1; 911.1-2; 922.

⁵ Cf. CDC, cc. 1177.1.

⁶ Cf. CDC, cc.1177.2-3; 1180.1-2.

- b/ Si desitgen la celebració cristiana-catòlica, se'ls informarà que aquesta es pot celebrar en l'església parroquial, que és el lloc més idoni, o en la capella del tanatori.
- c/ Per a concretar el dia i hora de la celebració, la mateixa Funerària es posarà en contacte amb el rector de la parròquia o amb la persona designada a cada Arxiprestat.
- d/ Posteriorment, sempre que sigui possible, els familiars del difunt s'entrevistaran amb el mossèn que presidirà la celebració i la prepararan conjuntament. Si aquesta entrevista no fos possible, almenys es procurarà tenir una breu conversa uns moments abans d'iniciar la cerimònia.

5. Apèndix. L'aportació econòmica

Pel que fa referència a l'economia, s'estableix el criteri següent: Tant si la celebració exequial es fa en l'església parroquial, com si es fa en l'oratori o capella del tanatori, es suggerirà una aportació econòmica en concepte de donatiu, destinat a la parròquia responsable de la celebració o, segons criteri del propi rector, al ministre que l'hagi presidit.

ORIENTACIONS LITÚRGIQUES

En principi, l'ordre de la celebració és igual tant si té lloc a l'església parroquial com a la capella del tanatori. Certament, a la parròquia es pot disposar de més facilitats per a la celebració litúrgica, però això no varia l'estructura. Només algun petit element, com la possibilitat de sortir a rebre el difunt a la porta de l'església, o bé acomiadar-lo al final, que són més freqüents a l'església (però tampoc no es fa sempre) que al tanatori, o la possibilitat d'entonar algun cant... En tot cas, caldria dignificar al màxim les celebracions al tanatori, i que segueixin un mateix esquema complet de les exèquies segons el ritual.

1. Ordre de la celebració

a/ Acolliment i ritus inicials

- Si el celebrant surt a rebre el difunt i els familiars a la porta de l'església, allà hi diu unes paraules, i a continuació tots entren a l'església mentre es fa el cant d'entrada.
- (Es pot fer aspersion del fèretre a la porta de l'església, fins i tot el celebrant pot sortir a rebre el fèretre i aspergir-lo en silenci mentre els familiars ja són al seu lloc a l'interior de l'església. Però com que després hi ha una altra aspersion, més significativa, aquesta inicial es pot ometre).
- Si el difunt i els familiars ja són al seu lloc quan el celebrant surt al presbiteri, es comença amb el cant d'entrada com en les celebracions habituals.
- Salutació a l'assemblea (si ja ha dit unes paraules a la porta de l'església, s'omet el senyal de la creu inicial).
- Paraules d'introducció.
- Si es vol, es pot fer ara l'encesa del ciri pasqual, acompanyada d'uniques paraules del celebrant. Si no, vol dir que el ciri pasqual ja estava encès des del principi.
- Oració col·lecta.

b/ Litúrgia de la Paraula

- El més adient és proclamar una lectura bíblica no evangèlica d'entre les que hi ha al ritual (de l'Antic Testament o del Nou), seguida d'un salm, i després l'evangeli.
- La lectura no evangèlica la pot llegir algun familiar o laic assistent a la celebració, i el salm també.
- El salm es pot recitar alternant les estrofes amb una antífona cantada, o bé es pot recitar tot seguit (no és convenient fer repetir de memòria a l'assemblea una antífona resada).
- Abans de l'evangeli, que proclama el mossèn, es pot cantar l'al·leluia. Si no es canta, es pot ometre.
- Homilia (el ritual recalca que sigui breu i que defugui el "gènere conegut com elogi fúnebre").

- Pregàries dels fidels. És recomanable que les pugui llegir un familiar o laic assistent a la celebració, amb una resposta de tota l'assemblea a cada petició.
- Parenostre.

c/ Darrera recomanació i comiat del difunt

- Text d'invitació a la pregària, i explicació del signe de l'aspersió.
- Aspersió (i encensament); aquest signe cal que sigui ben significatiu.
- Durant l'aspersió (i l'encensament), o bé immediatament després, es fa el cant de comiat del difunt, que preferentment ha de ser el responsori clàssic "Ajudeu-lo, sants de Déu...".
- Aquí els familiars o amics del difunt poden dir unes paraules. També el celebrant pot donar el condol públicament a la família i anunciar el dia i hora de la missa exequial. Sovint els familiars demanen al mossèn que agraeixi en nom seu l'assistència i doni el dol per acomiadat. Si aquesta part és curta (com convé), tothom resta dret; si es preveu que s'allargui una mica, el poble pot asseure's.
- Oració final.

d/ Ritu conclusiu

- Si el celebrant no acompanya el fèretre fins a la porta de l'església, des del presbiteri mateix diu alguna de les antífoes del ritual: "Que els àngels t'acompanyin al paradís...", "Que el cor dels àngels t'aculli...", "Jo sóc la resurrecció i la vida...".
  - Després diu les 3 invocacions:
  - Doneu-li, (+) Senyor, el repòs etern – *I que la llum perpètua l'il·lumini.*
  - Que descansi en pau – *Amén.*
  - Que la seva ànima i les de tots els fidels difunts, per la misericòrdia de Déu, reposin en pau. – *Amén.*
- Recordem que, mentre es diu la primera invocació, el celebrant fa el senyal de la creu sobre el fèretre.

- Finalment, omesa la benedicció, acomiada l'assemblea amb les paraules habituals: “Germans, aneu-vos-en en pau”.
- Després el celebrant dóna el condol als familiars i es porta el fèretre, seguit dels familiars, cap a l'exterior, mentre s'entona el cant o la música final.
- Si el celebrant acompanya el fèretre fins a la porta de l'església, el ritu conclusiu comença amb la processó del fèretre amb el mossèn i els familiars cap a la porta de l'església, mentre s'entona el cant o la música final.
- Un cop a la porta de l'església, segueix el mateix ritu: diu alguna de les antífoes del ritual, i diu les 3 invocacions mentre fa el senyal de la creu sobre el fèretre. El comiat de l'assemblea “Germans, aneu-vos-en en pau” en aquest cas es pot ometre, i s'acaba donant el condol i acomiadant personalment els familiars.

2. La participació dels familiars

És evident que les situacions de cada defunció són molt diverses, i en cada cas seran també diferents les possibilitats de participació. En tot cas, caldria aprofitar al màxim aquestes possibilitats. En els casos de famílies practicants, fàcilment es podrà proposar que ells mateixos triïn o suggereixin algunes de les lectures de la Paraula de Déu, que redactin les pregàries del fidels... En tots els casos, però, caldria oferir la possibilitat, com a mínim, de llegir la 1ª lectura i el salm, i també si es pot les pregàries dels fidels. En aquests casos, cal tenir preparats els textos per poder-los donar prèviament i que se'ls puguin preparar.

Hi ha la possibilitat que els familiars vulguin dir unes paraules. En principi, aquestes paraules són per agrair als presents la solidaritat, la presència i la pregària pel difunt. Diu el ritual que “també es pot fer una breu biografia del difunt”. També alguna vegada pot ser que hagin preparat un escrit o que es vulgui llegir un text d'algun autor. És aquest el moment de llegir-lo, i mai no s'ha de fer durant la litúrgia de la Paraula. En tots els casos, cal vetllar (amb tacte i prudència) que el contingut d'aquests textos i paraules s'adigui amb el sentit cristià de la

mort i amb l'esperança cristiana que es proclama en la celebració de les exèquies.

3. Els cants i la música

Malauradament, s'ha anat perdent el cant i la música en la celebració de les exèquies, especialment als tanatoris. Això ha fet que les celebracions esdevinguin sovint fredes i rutinàries, i per això també les companyies funeràries han volgut omplir aquest buit oferint peces musicals enregistrades o bé amb la interpretació en directe a càrrec de grups professionals. Aquestes peces musicals, tanmateix, de vegades no lliguen amb el sentit cristià de les exèquies o amb la litúrgia de la celebració.

Per tot això, en primer lloc, caldria un esforç per entonar algun cant. Conscients que sovint no hi ha acompanyament musical, i que l'ha d'entonar el mateix celebrant; i també que és freqüent que els assistents a la celebració no participin en el cant. Malgrat tot, si s'introdueix algun cant dels que preveu el ritual, com que seran sempre els mateixos, és possible que de mica en mica es vagi coneixent i amb el temps el poble acabi aprenent-lo. Caldria, doncs, un esforç en aquesta línia.

Quins cants es poden entonar?

- Un cant d'entrada. En principi, "Doneu-li, Senyor, el repòs etern". És la versió oficial del ritual, musicat amb una melodia per la Comissió Interdiocesana de Litúrgia (CIL) de la Tarraconense. Es troba al mateix ritual (pàg.29), al Cantoral Litúrgic Bàsic (pàg.136) i al cantoral de Missa Dominical (MD 151).
(En cas de no poder cantar-se aquest cant propi, també es podrien entonar: Vers tu, terra promesa –MD 502-, Vell pelegrí –MD 60-, Poble de batejats –MD 40-, Glòria a vós, oh Crist Senyor –MD 6-...).
- La resposta al salm responsorial, adient al text que es reciti.
- L'al·leluia abans de l'evangeli, encara que aquest es pot ometre.
- El cant de comiat del difunt, durant o immediatament després de l'aspersió (i l'encensament). També aquí seria molt convenient mantenir o recuperar el cant responsorial clàssic "Ajudeu-lo, sants de Déu". El ritual en proposa dues melodies (pàgs. 42-43), que es poden trobar també al Cantoral Litúrgic Bàsic (pàgs.141-142); al

cantoral de Missa Dominical se'n recull només una de les dues versions (MD 152).

Fins i tot en el cas de no poder-se cantar, es podria dir recitat.

Aquesta possibilitat de recitar en forma responsorial un text que ha estat pensat per ser cantat no és gaire aconsellable generalment, però en aquest cas valdria la pena mantenir-la per no perdre el text clàssic del responsori, que a molts llocs els fidels encara saben de memòria, i que tradicionalment es diu també en el “respons” que el capellà va a resar a casa del difunt (o a la sala de vetlla del tanatori). Recordem el text d'aquest “cant de comiat del difunt”:

Ajudeu-lo, sants de Déu,

sortiu a rebre'l, àngels del Senyor.

- Acolliu la seva ànima i presenteu-la a l'Altíssim.

Que et rebi Crist, que t'ha cridat,

i que els àngels et portin al si d'Abraham.

- Acolliu la seva ànima i presenteu-la a l'Altíssim.

Doneu-li, Senyor, el repòs etern,

i que la llum perpètua l'il·lumini.

- Acolliu la seva ànima i presenteu-la a l'Altíssim.

(En últim terme, si les circumstàncies aconsellen un altre cant, es podrien fer: Escolta el nostre amén -MD 159-, Vós sou Senyor -MD 62-, Senyor, el nostre cor...-MD 416-...).

- Un cant de comiat. El més recomanable seria cantar una de les antífones alternades amb els versets del salm 117, tal com proposa el ritual (pàgs.50-51), i que també es troban al Cantoral Litúrgic Bàsic (pàgs.144, 146, 148) i al cantoral de Missa Dominical (MD 155). Però aquí també es pot cantar un altre cant adient, per exemple: Vell pelegrí (MD 60), Vers tu, terra promesa (MD 502)... O bé, fins i tot, resulta adient el cant del Virolai (MD 588), ja que encomanem a la Mare de Déu que ens guiï “cap al cel”.

Quins cants caldria, doncs, prioritzar?

- L'ideal seria fer tots els cants litúrgics oficials proposats per la Comissió Interdiocesana de Litúrgia, recollits al ritual de les exèquies, al Cantoral Litúrgic Bàsic, i també darrerament al cantoral de Missa Dominical: o sigui, el cant d'entrada "Doneu-li, Senyor, el repòs etern"; el cant de comiat del difunt "Ajudeu-lo, sants de Déu"; les antífoes de comiat "Que els àngels t'acompanyin", "Que el cor dels àngels" i "Jo sóc la resurrecció"; i fins i tot el cant propi de comunió "Que la llum eterna" quan les exèquies són amb missa.
- Conscients, però, de la realitat, gosem proposar només dos cants, o almenys un:
  - Si es pot, el cant d'entrada: "Doneu-li, Senyor, el repòs etern" (ritual pàg.29; Cantoral Litúrgic Bàsic pàg.136, MD 151).
  - En tots els casos, almenys caldria fer sempre el cant de comiat del difunt, és a dir el responsori clàssic "Ajudeu-lo, sants de Déu". Tal com hem dit, el ritual proposa dues melodies: la primera, més complexa, es troba a la pàg.42, i està recollida també al Cantoral Litúrgic Bàsic (pàg.141) i al cantoral de Missa Dominical (MD 152); la segona melodia és molt més fàcil encara, es troba al ritual pàg.43 i al Cantoral Litúrgic Bàsic pàg.142; aquesta segona melodia més fàcil no consta al cantoral MD. Tanmateix, l'adjuntem com a proposta per introduir en tots els casos, fins i tot en les celebracions als tanatoris i/o sense cap altre cant ni música, com una proposta de mínims de cants litúrgics en la celebració de les exèquies.
- A més a més, i segons les circumstàncies, tal com hem dit, és recomanable cantar la resposta al salm i un cant final.
- Si hi ha una oferta de música enregistrada o d'un grup que toca en directe alguna peça durant la celebració de les exèquies:
  - En primer lloc, cal establir una conversa amb la companyia funerària perquè realment les peces que s'ofereixin a les famílies s'adiguin a la celebració cristiana de les exèquies; és a dir, que siguin cants que encomanin l'esperança cristiana de la vida eterna o, com a mínim, que siguin cants o músiques de caràcter religiós. Caldria defugir, doncs, les cançons o músiques profanes que es toquen com a homenatge al difunt o per respondre als seus gustos;

si en algun cas per seny pastoral cal accedir a alguna d'aquestes propostes, es poden programar al final de la celebració.

- Fins i tot potser en algun cas es podria proposar a la companyia funerària el text i la música dels dos cants litúrgics propis que hem proposat perquè els interpretin o acompanyin musicalment els mateixos músics contractats: el cant d'entrada ("Doneu-li, Senyor, el repòs etern") i el responsori de comiat al difunt ("Ajudeu-lo, sants de Déu"). També es pot proposar el Virolai al final..
- En els casos més generals, es poden proposar 3 peces: l'entrada, després de l'homilia, i al final.
- Aquestes 3 peces permeten al celebrant la possibilitat d'entonar pel seu compte, de forma complementària als músics contractats, la resposta al salm responsorial, i el responsori de comiat al difunt "Ajudeu-lo, sants de Déu" tal com hem proposat.
- Un suggeriment: en aquelles parròquies on cada setmana (o de tant en tant) se celebra una missa funeral, es podrien introduir de forma habitual aquests dos cants: el "Doneu-li, Senyor, el repòs etern" com a cant d'entrada, i l'"Ajudeu-los, sants de Déu" com a cant de comiat. Seria una bona manera d'aprendre'ls els fidels.
- Una proposta per al bisbat: en alguna de les reunions de formació de preveres aprendre i assajar aquests dos cants.

4. Algunes observacions

- Recordem que els ornaments del celebrant per a les exèquies són de color morat.
- El ciri pasqual es col·loca a la capçalera del fèretre, a no ser que sigui temps de Pasqua i el ciri ja estigui col·locat en un lloc propi del presbiteri durant tota la cinquantena.
- L'aigua del salpasser ha d'estar prèviament beneïda per a l'aspersió.
- Convé conservar el costum de col·locar el difunt segons l'orientació adoptada normalment en l'assemblea litúrgica: els laics, mirant cap a l'altar; els ministres sagrats, mirant cap al poble. Damunt del fèretre, es pot col·locar el llibre dels Evangelis o bé la Bíblia. Si el difunt és un ministre ordenat, s'hi pot col·locar alguna de les insígnies pròpies del seu orde.

- No s'ha de col·locar cap altra creu prop del fèretre, ja que hi ha la que presideix el presbiteri.
- El poble es manté dret des del començament fins després de l'oració col·lecta; s'asseu per a escoltar les lectures, excepte l'evangeli, que l'escolta dret; es torna a asseure per a l'homilia; i es posa dret en el moment de les pregàries dels fidels, restant dempeus fins al final, a no ser que hi hagi unes paraules dels familiars o alguns avisos que aconsellin seure durant aquestes intervencions.
- És molt important que el celebrant triï els textos (lectures, oració col·lecta, pregàries dels fidels...), i adapti les seves paraules (especialment l'homilia) segons la situació concreta del difunt i dels familiars en cada cas.
- Quan el cadàver no serà inhumat (forma habitual d'enterrament) sinó incinerat, l'Església celebra les exèquies de la mateixa forma. Ja que la incineració és una forma de sepultura, allò propi és celebrar les exèquies abans de la cremació del cadàver, tal com es fan abans de l'enterrament. En algun cas excepcional la celebració de les exèquies es pot fer després de la cremació del cadàver, davant l'urna que conté les cendres; en aquest cas, cal tenir cura de posar l'urna en un lloc adient (mai sobre l'altar), la qual després serà portada amb el mateix respecte al lloc del cementiri destinat a aquests casos.
- En els casos en què el cos és donat a la ciència: si es tracta només de la donació d'algun òrgan i la resta del cos és enterrada de la forma habitual, les exèquies se celebren seguint el ritu habitual; de la mateixa manera, si la donació del cos és total però no immediata després de la mort, es pot celebrar les exèquies amb el cos present que serà entregat després de la celebració (tenint en compte en aquests casos d'adaptar alguna expressió, ja que el cos no "serà enterrat"). Només en el cas que la donació del cos sigui total i immediata a la mort, no es podrà celebrar les exèquies amb el cos present; aleshores es pot celebrar la missa funeral el dia que correspongui, o bé convocar una trobada de pregària adient per al difunt i per als familiars endolats.